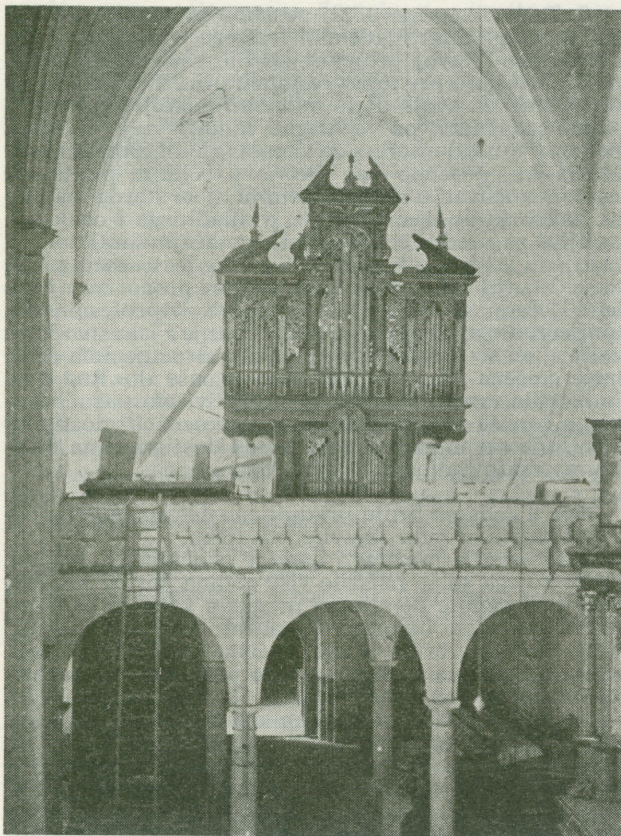

Restaurirane znamenite pavlinske orgulje u Lepoglavi iz 1649. godine

Ladislav Šaban

17. studenoga 1977. obavljena je u Lepoglavi komisijska primopredaja restauriranih pavlinskih orgulja. Nakon skoro petogodišnjeg izbijanja orgulje su vraćene u svoj matični prostor potpunije i izvornije nego ih je Franjo Dugan 1922. vidio i u Sv. Ceciliji opisao.

Orgulje pavlinskog samostana u Lepoglavi za vrijeme montiranja (1977.)

Dugan je orgulje zatekao onako kakve ih je 1900. ili možda još 1886. smjestio Sebastijan Dobnik, nakon što je po želji župnika (?) orgulje povukao duboko u kor (za oko 2 m), udaljivši ih tako od ograde. Učinio je to da bi izgradio sviraonik ispred orgulja, što je za orguljaša svakako bilo znatno povoljnije, ali je zbog toga učinio niz nedopustivih sakaćenja na instrumentu, daskama zatvorio donji prospekt s četristopnim pedalnim registrom, koji se nalazio sada iza leđa orguljaša. Usto je izbacio i uništio stari manual i registarske povlačnice koji su bili smješteni u začelju instrumenta, preradio mehaničku trakturu radi novog smještaja sviraonika, povukao četristopni pedalni registar iz prospekta duboko u bazu orgulja i načinio za nj novu zračnicu.

Koliko su zbog toga orgulje izgubile na punoći zvuka, svjedoči Janko Barle koji je 1914. zapisao da su ljudi pričali da su nakon tog popravka orgulje »okrenute« i da su izgubile dosta od svog ranijeg »timbra i jačine«, dakle dosta od svoje ranije zvučnosti. Međutim, orgulje nisu tada bile »okrenute« već je »preokrenut« bio samo svirni mehanizam.

Već prije nego je odlučeno da se restauriraju orgulje, bilo je jasno da se u prvome redu mora ići na vraćanje starog stanja, što nije nimalo lak posao, ali je potpuno u skladu s međunarodnim regulativima o restauriranju povijesnih spomeničkih orgulja, a ti su regulativi usvojeni na međunarodnim savjetovanjima organologa u Weilheimu (1957.) i Zürichu (1970.) Regulativi polaze od stajališta da svaki spomenički instrument predstavlja arhitektonsku, zvukovnu i tehničku zatvorenu cjelinu, čiji svaki pojedini dio treba sačuvati (ako postoji), upotpuniti što je manjkavo, oštećeno nadomjestiti vjernim kopijama izrađenim prema postojećim materijalima te opet rekonstruirati sve dijelove koji danas više ne postoje, ali za koje se sigurno može dokazati da su ranije postojali.

Do kojih su mjera u smislu gornjih regulativa danas dopuštene ili čak nužne intervencije, a da se ne ogriješi o staro vrsno majstorsko djelo i neoprezno nepovratno upropasti neku od osobina instrumenta, to je valjalo tek naučiti u renomiranih stručnjaka u inozemstvu. Kako se u nas dotada nisu mogla sabrati takva iskustva, trebalo je poći na proučavanje već gotovih restauriranih instrumenata vrhunske povijesne i umjetničke kvalitete i vršiti konzultacije s priznatim organološkim stručnjacima.

Za izvođenje tako koncipiranih restoratorskih radova po principima izloženima u Regulativu dolazila je u obzir jedino tvrtka Heferer, pa sam s njenim vlasnikom graditeljem orgulja Ivanom Faulendom-Hefererom u jesen 1973. krenuo na studijski put u Švicarsku i Austriju, gdje smo stupili u kontakte s nizom vrsnih i u svijetu poznatih stručnjaka. Pregledali smo na tom putu 10 kvalitetno restauriranih instrumenata 16, 17. i 18. stoljeća, koje su nam ti stručnjaci detaljno obrazlagali i omogućili da ih potanko razgledamo, dali su nam na uvid svu tehničku dokumentaciju, opravdali svoje postupke, pa smo na taj način dobili mjerodavne odgovore na sva složena pitanja koja su nas zanimala u vezi s budućom restauracijom orgulja u Lepoglavi.

Uz ostalo naučili smo dvoje: kvalitetno restauriranje orgulja ne može se izvršiti u kratkom vremenskom roku, ono zahtijeva neobično pažljiv i pedantan rad kod kojega vrijeme ne smije igrati ulogu. Svaki zahvat treba temeljito obrazložiti, pismeno fiksirati i sačiniti dokumentaciju o izmjenama, a njima priložiti nacрте i fotografije. Konačno, srazmjerno materijalnim sredstvima kojima se raspolaže (a ta su posvuda u pravilu glavni problem i većinom sporo i nedostatan pristizu, ne samo kod nas) restauratorski se zahvati raspoređuju i planiraju u više radnih faza, ovisno o raspoloživim sredstvima; radovi se po dovršetku svake faze komisijski pregledavaju i preuzimaju, o čemu se

uvijek sačinjavaju zapisnici. Prije svega, kvalitetno restauriranje ne može biti jeftino!!!

Nakon što su orgulje bile restaurirane (radovi su se vršili u ateljeu-radionici tvrtke Heferer u Zagrebu) i vraćene u Lepoglavu i kad su restauratori složili i postavili instrument na novi tj. izvorni smještaj uz ogradu kora, izveli su na kućištu nadopune dijelova koji su nedostajali kao i neke druge potrebne radove, dok se definitivno završavanje restauriranja kućišta sprema u toku ljeta. Orgulje su, međutim, već sada sposobne za sviranje.

U povodu komisijskog preuzimanja orgulja izvršen je pregled instrumenta u crkvi i konstatirano je:

1. Orgulje su u potpunosti restaurirane prema danas važećim međunarodnim kriterijima (Regulativu) o restauriranju spomeničkih orgulja: odstranjen je 1900. napravljeni sviraonik ispred orgulja, ponovo je otvoren i izgrađen donji prospekt sa sviralama pedalnog registra Choralbass 4'; orgulje su primaknute na ogradu pjevališta; na začelju instrumenta ponovo je izgrađena manualna i pedalna klavijatura; izgrađena je nova manualna i pedalna traktura onako kako je postojala ranije; izrađene su ručice (manubriji) prema prvobitnom rasporedu, ponovo je izrađena zračnica za pedalni registar Choralbass 4' na mjestu na kojem se ranije nalazila (uklonio ju je Dobnik); izrađeni su i dovodni zračni kanali; registar Mikstura opet je učinjena trostruko pa su popunjene svirale koje su ranije bile izvađene.

2. Sva unutrašnja drvenarija podvrgnuta je dezinfekciji cikloniziranjem u hermetički zatvorenoj prostoriji; odstranjeni su zaraženi dijelovi i nadomješteni novima; crvotoči zatvorene voskom i postignuta potpuna nepropusnost zračnica i kanala.

3. Nova klavijatura izrađena je upravo krasno, smještena na svom povijesnom izvornom mjestu ugrađena u stijenu začelja orgulja ispod malog prospekta. Tipke su izrezbarene potpuno po uzoru tipaka na instrumentima 17. stoljeća, kojima je stavljena oplatna od trešnjevine. Pad je tipaka vrlo ugodan, pokretljivost idealna, rad mehanike skoro bez šumova, izgovor izvrstan. Ove kvalitete čine instrument sposobnim za koncertno izvođenje barokne glazbe solistički, u sastavu ili s orkestrom. Registratura je nanovo izgrađena kakva je nekad bila, manubriji iz orahovine također izrezbareni po uzoru na 17. stoljeće, složeni u dva vertikalna reda, svaki s jedne strane manuala — točno na svojim ranijim mjestima. Povlačnice funkcioniraju bešumno i bespriječno, pokreću se lako i bez ikakva zapinjanja.

4. Orgulje posjeduju još uvijek oko 80% izvornog foničnog materijala, što je vrlo visok procent izvornosti s obzirom na starinu instrumenta. Fonička obrada svirala, njihova lijepo uspjela i ujednačena intonacija, posebno pak cjelokupan zvukovni dojam koji ostavlja sviranje u pojedinim registrima ili s punim orguljama (pleno) vratili su instrumentu njegovu rariju izuzetnu zvukovnu vrijednost istinski rasnog baroknog zvuka, kakvim se ne mogu podičiti nijedne od starih orgulja u Hrvatskoj. Ta je fonička vrijednost naročito pojačana vraćanjem instrumenta na ogradu kora kao i otvaranjem prospekta visokog pedalnog registra smještenog u bazi orgulja. Usto izvanredno a-

kustičan prostor divne lepoglavske crkve taj dojam izvanredno pojačava, što je samo dokaz više da su pavlini i te kako vodili računa o prostoru i za taj prostor naručili u izvršnog majstora visokokvalitetan instrument.

5. Odmicanjem instrumenta na ogradu na pjevalištu je dobiven znatan prostor, slobodan i prikladan za smještaj orkestra i zbora, što će biti od naročite važnosti u budućoj namjeni orgulja i čitavog objekta.

6. Kako orgulje više nisu posjedovale svoje izvorne mjebove, zatečeni su mjevovi odstranjeni i priključeno je električno puhalo. Predlaže se montiranje pomoćnog generatora u pokrajnjoj prostoriji u zvoniku, koji bi imao poslužiti ukoliko u toku koncerta u mreži ponestane struje. Trebalo bi općenito da čitav objekt, pa tako i pjevalište s orguljama, dobiju posve nove električne instalacije koje će odgovarati golemim strujnim opterećenjima koje zahtijevaju suvremeni masovni mediji televizija, filmska snimanja i radiofonija, a koji će u budućnosti izdašno iskorištavati čitav objekt.

7. Treba konačno odati posebno priznanje graditelju orgulja Ivanu Faulendu-Hefereru, vlasniku tvrtke i izvodiocu čitavog projekta, koji je s najvećom stručnom akribijom pristupio restauriranju, svjestan da će odgovarati za svoje djelo budućim pokoljenjima a ne samo sadašnjici, pa je ulagao mnogo volje i truda, pokazao mnogo interesa za zanatsku i umjetničku problematiku, posebno pak što je s velikim pijetetom nastojao očuvati u svakom detalju djelo starog majstora kakvo je do nas dospjelo, pomladiti ga i osvježiti, pažljivo ga urediti i osposobiti za značajnu umjetničku namjenu koja se u budućnosti od tog instrumenta očekuje. U ovaj tako težak i odgovoran posao Ivan Faulend-Heferer uložio je sve svoje visokoprofesionalno umijeće, on je obogaćivao svoje znanje i iskustvo konzultirajući se s vodećim evropskim stručnjacima i njihova stečena iskustva prenosi na naše tlo. Rad koji je izvršila tvrtka Heferer zaslužuje visoku stručnu ocjenu i može se u pogledu kvalitete označiti dostignućem koje ravnopravno stoji o bok dostignućima restauratorskih radionica u inozemstvu danas.

Sva u velikom broju prikupljena dokumentacija bit će u posebnom radu objavljena u tisku.

Kad orgulje prezime i opet se priviknu na prostor izvan kojega su se nalazile više godina, bit će još jednom podvrgnute detaljnom pregledu kako bi se eventualni nedostaci uklonili. Restauratori će pak tijekom ljeta dovršiti restauriranje kućišta, osvježiti pozlatu zlatnim listicima i učiniti sve što je komisija zapisnički utvrdila da još treba izvršiti.

Pitanje krilnih vrata kojima su se nekad zatvarala oba prospekta orgulja ostat će i dalje otvoreno, jer ne postoje nikakvi elementi prema kojima bi se moglo zaključiti kako su ta vrata izgledala i kako su bila oslikana. Sigurni smo da je dojam orgulja s rastvorenim oslikanim krilima bio veličanstven, ravan onomu velikog žrtvenika, ali ćemo se ipak morati zadovoljiti samo s monumentalnim dojmom koji orgulje danas ostavljaju, makar bez krila.

Sastav je orgulja: 1 manual i pedal, oba s pokraćenom najdubljom oktavom, 10 registara: u manualu 7 (Principal 8, Oktav 4, Superoktav 2, Kvinta, Mixtur 3x, Copula maior 8, Flauto 4), u pedalu 3: Subbass 16, Violonbass 8, Choralbass 4.